

TOSHKENT DAVLAT
SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

TURKOLOGIYA TURKOLOGY

XALQARO ILMIY JURNAL

ISSN 2181-2101

2022

1

ISSN 2181 – 2100

TURKOLOGIYA TURKOLOGY

**TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI
ILMIY JURNALI**

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ТАШКЕНТСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УНИВЕРСИТЕТА ВОСТОКОВЕДЕНИЯ**

**SCIENTIFIC JOURNAL OF THE TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF ORIENTAL STUDIES**

**1
2022**

Журнал Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги
Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги рўйхатидан ўтган
(№ 1129, 11.11.2020 й.) ISSN 2181 – 2101

Бош муҳаррир – Рихсиева Гулчехра Шавкатовна
филология фанлари номзоди, доцент

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Қ. Омонов	<i>филология фанлари доктори, профессор (бош муҳаррир ўринбосари)</i>
Х. Ҳамидов	<i>филология фанлари доктори, доцент (масъул котиб)</i>
Б. Тўхлиев	<i>филология фанлари доктори, профессор</i>
Қ. Содиков	<i>филология фанлари доктори, профессор</i>
Ш. Усмонова	<i>филология фанлари доктори, профессор</i>
Ҳ. Дадабоев	<i>филология фанлари доктори, профессор</i>
Н. Раҳмонов	<i>филология фанлари доктори, профессор</i>
Б. Каримов	<i>филология фанлари доктори, профессор</i>
Дж. Шабанов	<i>филология фанлари номзоди, доцент</i>
П. Кенжаева	<i>филология фанлари доктори, доцент</i>
Н. Абдуллаев	<i>сиёсий фанлар доктори, доцент</i>
А. Назаров	<i>сиёсий фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)</i>
М. Исҳоқов	<i>тарих фанлари доктори, профессор</i>
Д. Сайфуллаев	<i>тарих фанлари доктори, доцент</i>
Х. Файзиев	<i>тарих фанлари номзоди, доцент</i>
З. Алимов	<i>тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)</i>
Т. Расулов	<i>иқтисод фанлари доктори, профессор</i>
Н. Холматов	<i>иқтисод фанлари номзоди, доцент</i>
З. Қодирова	<i>иқтисод фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)</i>
М. Воҳидова	<i>иқтисод фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)</i>
Р. Баходиров	<i>фалсафа фанлари доктори, профессор</i>
Д. Пўлатова	<i>фалсафа фанлари номзоди, профессор</i>
А. Шоназарова	<i>АҚШнинг Колумбия университети профессори</i>
А. Гурер	<i>Туркиянинг Анқара университети профессори</i>
Ҳ. Байдемир	<i>Туркиянинг Отатурк университети профессори</i>
Ю. Кўч	<i>Туркиянинг Хожаттепа университети профессори</i>
Н. Телицин	<i>СПбДУ Туркология кафедраси мудири, профессор</i>

Нашрга тайёрловчилар:

Ж. Исмоилов, Т. Исомиддинова, М. Набиев

e-mail: nashriyot@tsuos.uz
web-site: www.tsuos.uz

МУНДАРИЖА / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

<i>Рихсиева Г.</i> Туркий халқлар давлатчилиги ва маданий меросини ўрганиш – илмий ҳамкорликнинг муҳим йўналиши.....	4
--	---

ҚЎҚОН ХОНЛИГИНИНГ МАРКАЗИЙ ОСИЁ МАМЛАКАТЛАРИ ДАВЛАТЧИЛИГИ ТАРИХИДАГИ ЎРНИ

<i>Исҳоқов М., Сангиров Ж.</i> Қўқон хонлиги тарихига доир манбаларни герменевтик ўрганишнинг аҳамияти	7
<i>Шадманова С.</i> “Садон Фаргона” газетасида модернизация жараёнларига доир қарашларнинг акс этиши	19
<i>Göteç S.</i> Kırgız türklerinin Hokand hanlığındaki rolleri	27
<i>Ирзаев Б.</i> “Ишчилар дунёси” журнали Туркистон мухторияти тарихини ўрганишда муҳим манба	36
<i>Махмудов Ш.</i> Қўқон хонлигида Шиғовул институти	44
<i>Қўлдошев Ш.</i> Хитой манбаларида Қўқон хонлиги тарихини ёритилиши	50
<i>Абдукаримов Ж.</i> Қўқон хонлиги сиёсий ҳаётида тоғли тожикларнинг ўрни.....	58
<i>Мирзаева М.</i> Қўқон хонлари ёрликлари хусусида (XVIII-XIX асрлар).....	63

ҚЎҚОН ХОНЛИГИДА ИЛМ-ФАН ВА МАДАНИЯТ РИВОЖИ

<i>Қорабоев У.</i> Қўқон хонлиги ҳудудидаги халқ байрам-томошалари ҳақида.....	67
<i>Содиқов Қ.</i> Навоий асарлари тили анъаналарининг Қўқон хонлиги давридаги такомил.....	75
<i>Имомназаров М.</i> Қаюмовлар сулоласи.....	88
<i>Бобобеков Х.</i> Қўқон хонлиги хазинасининг тақдири.....	98
<i>Ҳасаний М.</i> Фазлий Намангонийнинг “Мажмуаи шоирон” тазкирасининг тўлиқ матни ва факсимил нашрини амалга ошириш зарурлиги ҳақида	104
<i>Болтабаев С.</i> Қўқон адабий муҳитига тегишли Туркиядаги асарлар ҳақида баъзи мулоҳазалар.....	110

ТУРКИЙ ХАЛҚЛАР ДАВЛАТЧИЛИГИ ВА МАДАНИЙ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ – ИЛМИЙ ҲАМКОРЛИКНИНГ МУҲИМ ЙЎНАЛИШИ

Ҳар қандай мамлакат ўз келажagini кўра олиши, истикболини белгилаши учун ўз тарихи, илдизига назар солиши кераклиги ва ҳаётда ҳам унга таяниши ҳақида жуда кўп мазмунли, ибратли фикрлар бор. Бу фикр албатта туркий давлатларга ҳам тааллуқли. Яна шундай аниқ исбот талаб қилмайдиган қарашлар ҳам борки, у ҳам бўлса, ҳеч бир миллат, ҳеч бир мамлакат бошқалардан айро, ўз қобиғида яшай олмайди. Бугунги глобаллашув кучайиб, унинг турли таҳдидлари аёнлашиб бораётган ҳаётимизда тўғри йўлни белгилаш, атрофда бўлаётган ҳодисаю жараёнларга холис баҳо бериб, асосли хулоса чиқариш фақат ва фақат илм-фанга таянган ҳолда бўлиши мумкин. Бу борада эса олимларнинг анжуманлари, зиёлиларнинг баҳсу мунозараси, илмий изланишлари асосида жамиятдаги қарашларнинг эзгуликка йўналтирилганлиги муҳим аҳамият касб этади. Сўнгги пайтларда тарихий илдизлари бир бўлган туркий халқларнинг муштарак ғояларини ўрганиш бўйича кўплаб, маданий ва илмий тадбирлар ташкил этилмоқда. Бу эса халқлар ўртасидаги азалий қардошлик асосида бугунги дўстона алоқаларнинг маданий, илмий, ижтимоий, иқтисодий, сиёсий жиҳатдан кенгайишига муҳим омил бўлмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Туркий Давлатлар Ташкилотига аъзо бўлиши қардош мамлакатлар билан тарихий ришталарга асосланган ҳамкорликнинг кучайишига мустаҳкам замин яратди. Ушбу халқаро ташкилот билан биргаликда юртимизда кўплаб тадбирлар ташкил этилмоқда.

Миллий кадриятларимиз, илм-фан, тил ва адабиёт тарихини чуқур ўрганишга ва тарғиб этишга қаратилган илмий анжуманлардан навбатдагиси **“Қўқон хонлигининг туркий халқлар давлатчилиги ва маданий меросини ривожлантиришдаги ўрни”** мавзусидаги халқаро конференциядир. Ушбу анжуман Туркий давлатлар ташкилоти, ТУРКСОЙ ташкилоти, Ўзбекистон Республикаси Туризм ва маданий мерос вазирлиги, Тошкент давлат шарқшунослик университети, Қўқон университети, “Ипак йўли” туризм ва маданий мерос халқаро университети билан ҳамкорликда Қўқон шаҳрида ташкил этилмоқда.

Анжумандан кўзланган мақсад Қўқон хонлигининг туркий давлатчилиги ривожига ролини ўрганиш, тарихий воқеаларни тадқиқ этиш ва хонликнинг халқаро жараёнларга таъсирини аниқлаш, шунингдек, хонликнинг маданий ва меъморий мероси билан танишишдир. Бу борада Қўқон хонлигининг давлатчилик тарихини ёритишда илмий манбаларга асосланган тадқиқотларнинг кўламини кўрсатиш ва илмий мунозарага чорлаш, олимларнинг ҳамкорлигини

кенгайтириш ҳам алоҳида аҳамиятга эга. Анжуманда Ўзбекистон, Озарбайжон, Қозоғистон, Қирғизистон, Туркия, Туркменистон, Венгрия ва бошқа мамлакатларнинг 20 дан ортиқ олий таълим муассасаларидан 40 дан ортиқ маърузачилар, шунингдек, халқаро ташкилотлар ва эксперт ҳамжамиятларининг 50 га яқин вакиллари иштирок этиши кўзда тутилган.

Конференция давомида Қўқон хонлигининг ташкил топиш жараёни; Қўқон хонлигининг давлат бошқаруви, ҳарбий салоҳияти, иқтисодий ва ижтимоий ҳаёти; Қўқон хонлиги шаҳарлари/қалъаларининг аҳамияти; Қўқон хонлигининг халқаро алоқалари ва унинг Марказий Осиё минтақасидаги ўрни; Қўқон хонлигининг маънавий, маданий ва адабий мероси; Қўқон хонлигидаги таълим тизими; Қўқон хонлигидаги тарихшунослик; Жадидчилик ва миллий озодлик ҳаракати; Буюк Ипак йўли чорраҳасида жойлашган Қўқон хонлиги; Қўқон хонлигидаги демографик ўзгаришлар ва этник вазият; Фарғона водийсининг минтақавий барқарорликдаги ўрни каби масалалар муҳокама қилинади.

Шу ўринда Қўқон хонлиги фан ва адабий муҳит билан боғлиқ жиҳатга эътибор қаратсак. Тарихдан маълумки, Қўқон хонлигида тарихнавислик сезиларли равишда ўсиб борган. Қўқон адабий муҳити ҳам хонлиқнинг маданий ҳаётида катта ўрин тутган. Аввал ёзилган бир неча тарихий асарлар форс ва араб тилларидан ўзбек тилига таржима қилинган ва янги китоблар ёзилган. Бу янги асарларнинг ўзига хос хусусиятлари ҳам бор эди – уларнинг айримлари шеърӣ ёки қисман шеърӣ йўлда ёзилган. Бу эса қўқонлик тарихчиларнинг адабиётни яхши билибгина қолмай, ўзлари ҳам шеърӣятда қалам тебратганликларини кўрсатади. «Тарихи жаҳоннамойи» (Жунайд Мулло Авазмуҳаммад Мулло Рўзи Муҳаммад сўфи ўғли), «Шоҳнома» (Абдулқарим Фазлий Намангонӣ), «Шоҳномаӣ Умархонӣ» (Мирзо Қаландар Мушриф Исфарагӣ, Фазлий Намангонӣнинг «Зафарнома» асарини насрий қилиб ёзган). «Мунтахаб ат-таворих» (Хўжа Муҳаммад Ҳакимхонтўра бин Сайид Маъсумхон), «Тарихи Шоҳрухӣ» («Тарихи саййиди Худоёрхон», Мулло Ниёз Муҳаммад Хўқандӣ Ниёзӣ бин Мулло бин Ашур Муҳаммад Хўқандӣ), «Тарихи жадидаи Тошканд (Муҳаммад Солиххўжа ибн Қорихўжа), «Шоҳнома» (Махзун Зиёвуддин Хўқандӣ), «Жангномаи Худоёрхон» (Шавқӣ Намангонӣ) ва б.

Қўқон ҳукмдорларининг қатор намояндалари темурийлар анъанасини давом эттириб, ўзлари ҳам илм-маърифат билан шуғулланиб, бу соҳанинг равнақида катта ҳисса қўшганлар. Қўқон адабий муҳитининг яна бир муҳим характерли жиҳати шундаки, бу даврда ўзбек ва форс-тожик тилида баб-баравар қалам тебратган Дилшод отин, Зебунисо, Зиннат, Моҳзода Бегим, Маҳзуна, Муштарӣ, Нодира, Нозук Хоним, Увайсийлар ижод қилди. Қўқон адабий

муҳитининг самарали таъсири ўлароқ бу юртдан Муқимий, Фурқат, Завқий ва бошқа етук бадий сўз санъаткорлари етишиб чиққанлар.

Тарихнавислик ва маданий меросни ўрганиш асносида бу каби кўплаб йўналишда тадқиқотларнинг нафақат Ўзбекистонда, балки қардош ўлкаларда ҳам олиб борилгани кузатилади.

Фикримизнинг далили сифатида Тошкент давлат шарқшунослик университетида таъсис этилган “Туркология” журналининг мазкур сонини айнан шундай тадқиқотлардан намуналар келтиришга қарор қилдик. “Қўқон хонлигининг туркий халқлар давлатчилиги ва маданий меросини ривожлантиришдаги ўрни” мавзусидаги халқаро конференция иштирокчиларининг қатор мақолалари журналимизнинг ушбу сонига киритилди. Бу йўналишдаги мақолалар журналимизнинг келгуси сонларида ҳам чоп этиб борилади.

Рихсиева Гулчехра

ТДШУ ректори, журнал бош муҳаррири